

Makalenin geliş tarihi: 21.06.2019
Makalenin kabul tarihi: 26.06.2019

“İlse Evden Kaçtı” ve “Küçük Kız” Romanlarında İlk Çocuk Psikolojisi**

The psychology of the first child in “İlse Evden Kaçtı” and “Küçük Kız” novels

Melek Öztatar**

Özet

Muzaffer İzgü ve Christine Nöstlinger kendi ülkelerinin gençlik edebiyatı alanındaki iki önemli isimdirler. İzgü'nün “Kaçak Kız” ve Nöstlinger'in “İlse Evden Kaçtı” adlı eserleri de gençlik romanı kategorisine dâhil eden eserlerdir. Söz konusu eserler aileleri ile çeşitli nedenlerden dolayı çatışma yaşayan gençlerin başından geçenleri konu edinmektedir. Her iki eserin ana karakterini oluşturan gençlerin ailelerinin ilk çocuğu konumunda bulunmaları ve çok belirgin bir biçimde ilk çocuklara has özellikleri sergilemeleri “ilk çocuk” temasını eser içinde önemli bir yere oturtmaktadır. Alan araştırmalarının da gösterdiği gibi ailenin ilk çocuğu pozisyonunda olmak, ilk çocuklara has birtakım karakteristik özellikleri taşımak anlamına da gelmektedir. Ebeveynlerin aslında karşılamak zorunda oldukları temel ihtiyaçları çocuklarına adeta bir fedakârlık gibi göstererek onların başlarına kakmaları, anne-babanın egosunu çocuk üzerinde tatmin çabası, ailenin beklentilerinin genelde birinci çocuk üzerinde olması, kıskançlık, ailenin çocuklar arasında eşit davranmaması, aşırı sorumluluk hissi gibi nedenler ilk çocuklar için hayatı oldukça zor hale getirmektedir. Bu çalışmayla yukarıda adı geçen eserlerdeki ilk çocuk motifini yansıtan bölümlerin tespit edilmesi ve ilgili motifin eserin dokusu içerisinde oynamış oynadığı rolün ele alınması hedeflenmiştir. Bunun için öncelikle edebiyat-psikoloji ilişkisine ve ilk çocuk

---

* Bu çalışma yazarın “Christine Nöstlinger’in Ilse ist weg ve Muzaffer İzgü'nün Kaçak Kız Adlı Romanlarında Birinci Çocuk Psikolojisi ” başlıklı tezinden üretilmiştir.

** Almanca Öğretmeni

psikolojisine değinilmiş, ardından da roman hakkında kısa bir bilgi paylaşımından sonra analiz bölümüne geçilerek ilgili konu alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik romanı, ilk çocuk psikolojisi, Roman

Abstract

Muzaffer İzgü and Christie Nöstlinger are two important names in the field of Youth Literature in their respective countries. İzgü's “fugitive girl” and Nöstlinger's “Illse fled the House” are also included in the category of the novel. These works are the subject of what happens to the young people who are in conflict with their families for various reasons. The theme of the “first child” is an important place in the work because the young people who make up the main character of both works are the first child of their families and are very clearly present characteristics peculiar to the first children. As the field research shows, being in the position of the first child of the family means carrying a number of characteristics peculiar to the first child. In fact, parents have to meet the basic needs of their children by making it seem like a sacrifice on their own, parents effort to satisfy their ego on the child, family expectations usually on the first child, jealousy, the parents do not equal the children between the feelings of responsibility, such as the reasons make life difficult for the first children. In this study, it is aimed to determine the parts reflecting the first child motif in the above mentioned works and to discuss the role played by the related motif in the texture of the work. For this purpose, firstly, literature-psychology relationship and first child psychology were mentioned, and then after sharing a brief information about the novel, the relevant topic was examined as sub-headings.

Key Words: Youth novel, first child psychology, Novel

Giriş

Muzaffer İzgü ve Christie Nöstlinger kendi ülkelerinin gençlik edebiyatı alanındaki iki önemli isimdirler. İzgü'nün “Kaçak Kız” ve Nöstlinger'in “İlse Evden Kaçtı” adlı eserleri de gençlik romanı kategorisine dahil eden eserlerdir. Söz konusu eserler aileleri ile çeşitli nedenlerden dolayı çatışma yaşayan gençlerin başından geçenleri konu edinmektedir. Her iki eserin ana karakterini

oluşturan gençlerin ailelerinin ilk çocuğu konumunda bulunmaları ve çok belirgin bir biçimde ilk çocuklara has özellikleri sergilemeleri “ilk çocuk” temasını eser içinde önemli bir yere oturtmaktadır. Alan araştırmalarının da gösterdiği gibi ailenin ilk çocuğu pozisyonunda olmak, ilk çocuklara has birtakım karakteristik özellikleri taşımak anlamına da gelmektedir. Bu çalışmayla eserlerde ilk çocuk motifini yansıtan bölümlerin tespit edilmesi ve ilgili motifin eserin dokusu içerisinde oynamış oynadığı rolün ele alınması hedeflenmiştir. Bunun için öncelikle edebiyat-psikoloji ilişkisine ve ilk çocuk psikolojisine değinilecektir. Ardından da roman hakkında kısa bir bilgi paylaşımından sonra analiz bölümüne geçilerek ilgili konu alt başlıklar halinde incelenecektir.

1. Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi

Sosyal bilimlerin altına dâhil edilen bilim dalları bir şekilde birbirleriyle bağlantılıdır. Bu pencereden bakıldığında edebiyat ve psikolojinin de birbirleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü edebi eserler bir anda ve çevredeki hiçbir unsurun etkisi olmadan ortaya çıkmazlar. Edebi eseri kaleme alan yazar mutlaka dönemin ruhundan ya da çevresel faktörlerden etkilenmiştir ve bu etki az veya çok bir biçimde edebi esere yansır. “edebiyat çatısı altında yer alan ürünler, toplumların inanç, yaşayış tarzı ile duygu ve düşüncelerini açığa çıkarır. Bunun dışında, insanlar arasındaki sosyal ilişki, din, mitolojik değerler, davranış biçimleri ve her türlü tabiat olayı da edebiyata yansıyor ve yer bulur” (Aydın, 2009: 357). Yine Barthes de edebiyatın psikolojiyle ilişkisine dikkat çekerek şöyle demektedir:

“Edebiyat pek çok bilgiyi üstlenir. Robinson Crusoe gibi bir romanda tarihe, coğrafyaya, topluma, tekniğe, botaniğe, antropolojiye ilişkin bilgi vardır. Eğer bilmem hangi aşırı sosyalizm ya da barbarlık gereği biri dışında bütün bilim dallarımızın öğretimden dışlanması söz konusu olsaydı, kurtarılması gereken edebiyat dalı olurdu, çünkü edebiyat anıtı içinde bütün bilimler yer alırlar” (Barthes, 2008: 49)

Edebiyatın ortaya çıktığı günden bu yana insan edebiyatın en önemli objesi olmuş, edebiyat hep insana dair duyguları, düşünceleri ve olayları anlatmıştır. Dolayısıyla edebiyat aslında insanı anlatmaktır yargısı hiç de yanlış bir ifade olmaz. Psikoloji bilimi de kendisine insan davranışlarını anlamak ve açıklamayı hedef olarak belirlediğine göre her iki farklı disiplinin birbiriyle kesişen birçok ortak noktaya sahip oldukları söylenebilir. Psikolojinin kendi başına bağımsız bir bilim dalı olarak kabul görmesinden çok önce de edebiyat eserlerinde çok derin psikolojik

tahliller yapılmıştır. Bu tahlillerde bireyin ruh dünyası kurmaca karakterler aracılığıyla çok derinden analiz edilmiş, aşk, sadakat, intikam, kıskançlık, yalnızlaşma, yabancılaşma ve vicdan azabı vb. gibi birçok insani duygu edebi eserlerin odak noktasını oluşturmuş ve adeta onlarla özdeşleşmiştir. “Doğalarındaki yakınlıktan dolayı psikoloji edebiyatı besleyen en ciddi çalışma alanlarından biri olagelmıştır. Her iki disiplin de insan ruhunun karmaşasındaki bilinmezlere eğilmeleri ve karanlık noktalarına uzanmaları bakımından yer yer benzeri yöntemleri kullanmak durumunda kalmışlardır” (Emre, 2009: 321).

Büyük sanatçıları sıradan insanlardan ya da sıradan sanatçılardan farklı kılan en belirleyici özellik, onların sahip oldukları olağanüstü gözlem yetenekleridir. Söz konusu sanatçılar bu yetenek sayesinde insan ruhunun derinliklerine inerek eserlerindeki kahramanların psikolojik durumları hakkında sıradan insanların hayal dahi edemeyecekleri çok detaylı ve etkileyici tahliller yapabilirler. Wellek ile Warren bu durumu şöyle açıklarlar:

“yazarlarda, daha ziyade şairlerde bulunduğu söylenen bir diğer özellik de ‘sinestesia’ denilen, çoğu zaman işitme ve görme organlarının veya iki ve daha fazla duygu organının birlikte çalışmasıdır. Buna renkli işitme denir. Mesela, bir trompet dinlerken kırmızı renk görmek gibi. Herhalde bu, renk körlüğü gibi, duygu organlarının görevlerinin tam anlamıyla gelişmemiş olduğu zamanlardan kalma ilkel bir özelliktir. Bununla beraber, ‘sinestesia’, insanın hayata karşı felsefi ve estetik davranışını açıklamak için edebiyatta bir çeşit benzetme yoluyla anlatım tekniği olarak sık sık karşımıza çıkmaktadır.” (Rene/ Wellek, 1983: 106)

Yazardaki bu duyu ve duygu karışıklığını Wilhelm Reich “us yarılması” olarak tanımlamaktadır. Reich’e göre us yarılmasının doğal sonucu olarak sanatçının uzaklara dalıp gitmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bunun nedeni sanatçının kendi iç dünyasına odaklanması ve günlük hayatı diğer insanlardan farklı duyumsamasıdır. Sıradan insan bu durumu ‘kaçıklık’ olarak görür. Ruh hastalarında da bütün dikkatler iç dünyaya çevrilmiştir. Fakat bir ruh hastası ile üstün yetenekli bir adam arasında çok temel bir fark vardır. Bu iç dünyaya odaklanmış yazarda kontrol edilebilir düzeydedir ve muhteşem eserler ortaya çıkması gibi bir sonucu doğurabilir. Ruh hastalarında ise söz konusu durum artık yönetilemez bir hal almıştır ve ruh hastasının benliğinde yarılmalara yol açarak onun yolunu şaşırmasına sebebiyet verir (Reich, 1997: 399). Dolayısıyla hem ruh hastaları hem de büyük sanatçılar iç dünyanın ağır etkilerine maruz kalan bireylerdir. Fakat söz konusu etki birisini hasta, diğerini ise

büyük sanatçı yapmaktadır. İşin sırrı ise bu etkilere verilen tepkilerde saklıdır. Büyük sanatçılar bu etkiyle başa çıkıp onu yönebilirken, ruh hastaları bu etkilerle başa çıkamayıp kontrolü kaptıran kişilerdir.

Yazarın iç dünyasına odaklanıp orda belli bir süre yaşaması ve daha sonra bunları dış dünyaya aktarma arzusu yalnızca bir edebi eser yaratma hevesinin sonucu olmayıp, başlı başına bir ihtiyaç da olabilir. Yeryüzünde yaşayan her insanın kendine göre çeşitli sıkıntıları vardır ve zaman zaman bunları çevresindekilerle paylaşmak ihtiyacı hisseder. Nasıl ki sıradan bir birey içindeki sıkıntıları konuşup başkalarıyla paylaşarak bir rahatlama süreci yaşıyorsa, yazar da bastıramadığı duygularını kağıda dökerek adeta kendi kendini terapi etme ve rahatlama gibi bir durumu yaşayabilir. “Sanatçı içindeki heyecanları ve duyguları ifade etmek ihtiyacını şiddetle duyar. Adeta bunlardan kurtulması lazımdır. Önüne geçilmez bit itiyyle yaratma eylemine girer ve duygularını eserinde dile getirince rahatlar” (Moran, 1983: 83). Fakat Tüm bunlar, edebiyat ve psikolojinin, birbirleriyle oldukça sıkı bir ilişki içerisinde bulunmalarına karşın farklı disiplinler olduğu gerçeğini değiştirmez. Bundan dolayı her iki disiplin de birbirini eleştirebilir ve her ikisinin de önemli haklılık payları olabileceğini söylemek mümkündür. Hem bu sayede diğer bilim dallarının bilgi birikiminden de faydalanma imkânı doğmaktadır. Çünkü bu tür ilişkiler modern ve dinamik bilim dallarının tipik ve vazgeçilmez bir özelliğidir. (Akt. Kalkan, 2016: 71)

Fakat edebi eser ve psikoloji ilişkisi incelemelerinde edebi eserde tahlil edilen karakterlerin gerçek değil, yalnızca bir kurgunun parçası olduğu gerçeği asla unutulmamalıdır.

Başlıktan da anlaşıldığı üzere Çalışmanın konusu edebi eserlere yansıyan ilk çocuk psikolojisine odaklanmıştır. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki bölümünde ilk çocuk psikolojisi hakkında bilgi verilmesinin faydalı ve gerekli olduğu düşünülmüştür. İlk çocuğun psikolojik ve karakteristik özelliklerine girmeden önce “doğum sırası” kavramının ve onunla ilgili diğer alt başlıkların açıklanmasında fayda görülmüştür.

1. 2. İlk Çocuk Psikolojisi

İlk çocuk psikolojisi hakkında konuşmadan önce iki önemli kavram hakkında bilgi verilmesi gerekir. Bunlar “gerçek doğum sırası” ve “psikolojik doğum sırası” kavramlarıdır. “Gerçek doğum sırası” çocukların aile içerisinde tarihsel olarak dünyaya geliş sırasını ifade eden bir kavramdır (Çakır ve Şen, 2012: 58). Daha

net biçimde anlatmak gerekirse; İlgili kavram yalnızca çocukların dünyaya geliş tarihleri ile ilgilidir. Yani önemli olan tek veri çocuğun hangi tarihte dünyaya gelmiş olduğudur. Bunun dışında kalan hiçbir unsurun önemi yoktur. Çocukla ilgili tüm değerlendirmeler dünyaya geliş tarihi esas alınarak yapılır.

Diğer önemli kavram olan “Psikolojik doğum sırası, bireyin aile içinde kendisini algılayışı ve buna göre kendisini konumlandırmasıdır” (Kalkan ve Koç, 2005: 46). Psikolojik doğum sırası tarihsel verilerden ziyade çocuğun kendini nasıl algıladığı ile alakalıdır. Diğer bir ifadeyle, bir kişinin kardeşler dizisi içindeki yeri onun gerçek doğum sırasını verirken, bu dizide kendilerinin yerine ilişkin algıları ve konumlandırmaları psikolojik doğum sırasını gösterir (Çakır ve Şen, 2012: 58).

Bahsi geçen iki kavram üzerinden bir değerlendirme yapıldığında psikolojik doğum sırası, gerçek doğum sırasından daha önemli görülmektedir. Adler’e göre, kişinin karakterini, dünyaya geliş sırasının değil, aksine kendisini aile içinde nasıl gördüğü belirlemektedir. Adler, aynı ailedeki çocukların, aynı çevre içine doğmadıklarını, ikinci doğan çocuğun ilk çocuktan farklı bir psikolojik ortama geldiğini belirterek psikolojik doğum sırasının önemini de ortaya koymaktadır. (Başaranoğlu, 2011: 3).

Alfred Adler, doğum sırası kavramını ilk kullanan teorisyenlerdendir.[...] Adler, doğum sırası kavramını Bireysel Psikoloji çerçevesinde şekillendirmiştir. Stewart, Adler’in doğum sırasının bireyin hayat tarzına ve karakter özelliklerine önemli ölçüde katkısı olduğunu vurguladığını aktarmış ve Adler’in doğum sırasının öneminden bahsederken gerçek doğum sırasını değil psikolojik doğum sırasını kastettiğini belirtmiştir. Adler’e göre çocuğun karakterini doğduğu ortam ve çocuğun o ortamı yorumlama biçimi şekillendirmektedir (Eckstein’den akt. Ay, 2014: 26)

Sonradan gelen kardeşlere karşı duyulan Kıskançlık duygusu (Baydar 1997), Ebeveynlerin, ilk doğan çocuklarından çok fazla şey beklemeleri (Leman, 1997: 56-58), Anne baya duyulan öfke (Leman 2008, 77), aşırı sorumluluk hissi nedeniyle daha küçük yaşlarından itibaren onları hiç terk etmeyen bir melankoli hissi (Sözer, 2012) gibi duygular İlk çocuklar için hayatı zorlaştıran ve kendilerini baskı altında hissetmelerine neden olan en önemli unsurların başında gelmektedir.

2. “Kaçak Kız” Romanı Hakkında Bilgi ve Romanın Tahlili

186 sayfadan oluşan gençlik romanının incelen 14. baskısı 2014 yılının Nisan ayında Bilgi Yayınevi tarafından basılmıştır. Kitabın birinci ve ikinci baskısı 1997 yılında yine aynı yayınevi tarafından yayınlanmış ve son baskısı olan 15. baskı 2018 yılında okuyucuyla buluşmuştur.

Tek bölüm halinde yazılmış olan eserin anlatıcısı “Gözlemci Bakış Açılı” bir durum sergilemektedir “o” (üçüncü şahıs) anlatıcı türünde eseri kaleme almıştır. Olay zamanı toplam 3 gün sürmektedir ve hangi zamanda geçtiği doğrudan belirtilmemiştir. Buna rağmen eserin 87-92 sayfaları arasında yer alan ve başrollerini Demi Moore, Alec Baldwin’in paylaştığı bir sinema filminden olay zamanını tahlil etmek mümkündür. Adı geçen aktrislerin başrolde oynadığı “The Juror” adlı sinema filminin 1996 yılında gösterime girdiği düşünülürse söz konusu eserin 1996 yılında geçtiği sonucuna varılabilir.

İzgü, eserin birçok noktasında oldukça geniş betimlemelere yer vermekte ve günlük hayatta çok fazla karşılaşılmayan sözcüklere de zaman zaman yer vermesi dikkat çekmektedir. “Ayırdında olmak” (s. 58), “duyumsamak” (s. 108), “tıpkı basım makinası” (s. 92), “umar aramak” (s. 98) vb. birçok sözcük bu bağlamda örnek olarak verilebilir.

Geçmiş dönüşlerin çok kullanıldığı romanda önemli dönüm noktaları olarak Üzüm’ün; sınav sonucunun gelmesi, yaşlı teyze nedeniyle, intihardan vazgeçmesi, Fırat’la tanışması ve ailesinin gazeteye vermiş olduğu ilan kabul edilebilir.

2.1. “İlse Evden Kaçtı” ve “Küçük Kız” Adlı Romanda “İlk Çocuk Psikolojisi”

Bazı aileler isteklerini, arzularını, gerçekleştiremedikleri hayallerini veya ulaşamadıkları bir mesleği genellikle sahip oldukları ilk çocuk üzerinden elde etmeye çalışmaktadırlar, bunun sonucunda tüm yük ve yaşanan tüm stres ilk çocukların üstüne binmektedir. Bu durum “Küçük Kız” adlı romanda “ilk çocuk psikolojisi” olarak kendini göstermektedir. Bu çalışmada da ailenin beklentileri ve baskıları üzerinden yaşanan “ilk çocuk psikolojisi” unsurları kitaptan alıntılama ve söz konusu alıntıları yorumlama ile belirlenemeye çalışılacaktır.

Bilindiği üzere kitapların arka kapaklarında yer alan kesitler veya bilgiler, söz konusu kitabın içeriği ile ilgili dikkat çekici ifadeler barındırmaktadır. İncelenen kitabın arka kapağında yer alan “*Baskılar, baskılar, baskılar... Ailenin baskısı, çevrenin baskısı, eğitimin baskısı... Yarışacaksın, başaracaksın,*

kazanacaksın!.. Yetti artık okumaya evet; ama yarış atı olmaya hayır! Hayır!.. İşte “Hayır!” diyen bir gençlik romanı...” ibaresinden de yola çıkılacak olursa, baskı kavramının “ilk çocuk psikolojisi” üzerinde etkili olduğu ve bu romanda bu konun üzerinde durulmak istendiği soruncuna varılabilir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı ailenin ilk çocuğu olan Üzüm’ün maruz kaldığı “ilk çocuk psikolojisi” ve psikolojisini bozan nedenler aktarılacaktır.

2.1.1 Anne-Baba Egosunun Çocuk Üzerindeki Tatmini Çabası

İlk çocuk psikolojisinin en önemli olumsuz etkenlerinden birisi olan anne-baba egosunun çocuk üzerindeki tatmini çabasına romanın birçok yerinde rastlanılmaktadır.

“Babası ve annesi öğretmen odasına girdiklerinde, bütün öğretmenler:

“Oooo işte Üzüm’ün annesi gelmiş, Ezgi’nin babası gelmiş” demelilerdi. Okul yönetimi onlara ayrı bir ilgi göstermeliydi.. Babası, birinci babasına yaraşır bir satışla sırtmalıydı, annesi birincilik gururu ve sevincinden durduğu yerde şişmeliydi.” (İzgu, 2014: 83)

Yukarıda yer alan cümlelerden Üzüm’ün anne ve babasının, kendilerinin gerçekleştiremedikleri başarıları çocuklarının, özellikle de ilk çocuklarının üzerinden gerçekleştirme hayalleri anlaşılmaktadır. Üzüm’ün ebeveynleri bu durumu o kadar içselleştirmişler ki, Üzüm, geçmişe döndüğünde en ufak bir tereddüt duymadan bu durumun böyle hayal edildiğinden emin.

“Babası silme bütün derlerden en yüksek notu istiyordu. En büyük zevki kızlarının teşekkür kâğıtlarını çerçevelemek... Elinden geliyor, tahtadan çerçeve yapıyor, camcıdan cam kestiriyor, bir güzel çerçeveliyor teşekkür belgelerini. Sonra onları salona asıyor, en görünen yerlere.

Her zaman asarken parmaklarıyla hesaplar yapıyor, yılları sayıyor, karneleri sayıyor;

“Bu duvarlar dolmalıydı dolmalıydı,” diyordu, hem de teşekkür değil takdirnamelerle...” (İzgu, 2014: 83)

Ebeveyn beklentisinin ne kadar büyük olduğu, çocukların başarılarının abartılması ve herkese gösterilme arzusunun en net yer aldığı cümlelerden bir türlü tatmin olmayan ailenin aslında çocuğun üzerine psikolojik olarak büyük bir yük yüklediği

sonucunu da doğurmaktadır. Nitekim Üzüm, sınavda özellikle bu nedenlerden dolayı paniğe kapılarak başarısız olmuştur. Aileler, beklentileri ve tatminsizliklerini özellikle ilk çocuklarında gidermek istemektedirler, bu durum da ailelerin ilk çocuklarının psikolojilerini etkilemektedir.

Yukarıda romandan kimi alıntılarla verilen örneklerden yola çıkarak anne ve babaların egolarının çocukların üzerinde tatmin etme çabalarını çocukları ne kadar olumsuz etkiledikleri açıkça görülmektedir. Söz konusu romanda ilk çocuk olan Üzüm, bu durumu fazlasıyla yaşamaktadır. Ebeveynlerin özellikle kendilerinin gerçekleştiremedikleri egoları, ilk çocuklar üzerinde bir baskıya dönüşmekte bu durum da çocukların psikolojilerinin bozulmasına neden olmaktadır.

2.1.2. Aile Baskısının Birinci Çocuk Psikolojisi Üzerindeki Rolü

Aile kavramı denilince akla her şeyden önce fedakârlık ve karşılık beklemeden yapılan işler gelmektedir. Bu kurumda ebeveynler, özellikle belli bir yaşa kadar çocuklarının bakımını üstlenmekte, onların her türlü ihtiyacını belli bir oranda gidermektedir. Aile arasında bağları sıkı tutan diğer bir unsur da hediyeleşmektir. Özellikle ebeveynler, çocuklarının çok istediği eşyaları onlara alarak, onların mutlu olmalarını ve o günü yıllar sonra bile hatırlamalarını sağlamaktadırlar.

Romanda, bu hediyeleşme adeta bir baskıya, karşılık beklenen bir olaya dönüşmektedir. “*Annesi saatin alarmı olduğunu da göstermişti. ‘Gece yarısı çalışmak için kalkmak istersen artık seni saatin uyandırır.’ Yaş günü hediyesinde bile ders vardı, test vardı, çalışmak vardı.*” (İzgü, 2014: 17) cümlesinde de anlaşılacağı üzere, annenin aldığı hediye aslında çocuğunu sevindirmekten ziyade, ona bir mesaj vermeyi içermektedir. Üzüm’ün de bu mesajı aldığı ve bu durumdan hiç mutlu olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Roman kahramanının psikolojisini bozan bir başka hatırası da yine hediye konusunda karşımıza çıkmaktadır. “*Eğildi, baktı. Pahalı bir ayakkabıydı. Kendisi istemişti... Annesi söz vermişti: deneme sınavını tam puan getir, alayım...*” (İzgü, 2014: 34) cümlesinde yine bir karşılık beklentisi söz konusudur. Alınan hediyelerin bile bir ebeveyn baskısına dönüştüğü, bu durumun da mutluktan ziyade, olumsuz etkiler bıraktığı açıktır.

Aile baskısı sadece belli şeyleri yasaklamakta olmamaktadır. Yapılacak aktiviteleri kısıtlamak, başkasının hayatına yön vermek de bir baskı unsuru olarak kabul edilmektedir.

“Kalk, mutfağa yürü... Çay bardağına sağ elini uzat. Sol elinde notların var. Çay içerken onları okumayı sürdürür, sakın bırakma... Beyaz peynir kâsede, uzan, çatalını batır, ağzına at... O şırlı mı? Annen çayını tazeliyor. İstersen birkaç zeytin tanesi de atıştırabilirsin... Çekirdeği püsküreceğin yeri biliyorsun, sol yanındaki tabak... Haydi kahvaltını ettin, şimdi saçını tara bakalım... Yo hayır, birkaç tarak yeter. Öyle aynanın karşısında saçına sevgi gülücükleri yok... Onlar kıldır, insanın başını tehlikelerden korur, soğuktan, sıcaktan, yağmurdan korur... Dudakların da ne denli güzel... Olsun. Güzel olmuş daha ne olmuş yani? Öyle uuu yapma dudağını. Yıka haydi, şu yanında peynir kırıntısı var. Tamam, işin bitti, çık dışarı... Yağmur mu yağıyor, annen şemsiyeni, yağmurluğunu uzatır...’

Bu yanındaki yumuşaklık da ne?

Annenin öpücüğü. Sana, ‘güle güle’ diyor.

‘Benim kızım doktor olacak...’

Bir ses, kimin sesi, annenin mi?

‘İslanma kızım, aman hasta olursun, sonra derslerinden kalırsın...’ (İzgü, 2014: 19)

Yukarıdaki alıntı incelendiğinde Üzüm’ün adeta bir robot gibi hayatının tamamen annesi tarafından programlandığı ve yürütüldüğü görülmektedir. Ne zaman kalkacağı, neyi ne zaman hangi şekilde yapacağı, nelerin gerekli nelerin gereksiz olduğu, neye mutlu olması, neye üzülmesi gerektiği gibi birçok şey tamamen anne tarafından adeta dikte edilmektedir. “İslanma kızım, aman hasta olursun, sonra derslerinden kalırsın...” cümlesi ise Üzüm’ün hastalanmaya bile hakkının olmadığını göstermektedir. Tüm bu cümleler, aile baskısının çocukları olumsuz bir şekilde etkilediğinin örneklerindedir.

Başarma baskısı ailenin ilk çocuğu olan Üzüm’ün üzerinden hiç eksik olmamaktadır. Anne ve babası her fırsatta bu konuda ona nefes aldirmadığı, tehditlere kadar olayı götürdüğü, alternatifler dahi sunmadığı bu durumun göstergesidir. “Yani başaracaksın. Ne yapacaksın, ne edeceksin başaracaksın. Hasta olmayacaksın, uyumayacaksın, hep o hedefe koşacaksın. Bir an bile tökezlemek yok.” (İzgü, 2014: 21) diye çıkışan bir baba, çocuğunun psikolojisini bozduğunun farkında bile değildir. Onun için varsa yoksa kendi isteğinin gerçekleşmesidir. Bu cümlelerle aslında kızını büyük bir baskı altına aldığı farkında bile değildir.

İlk çocuk psikolojinin ön plana çıktığı en önemli anlardan birisi de Üzüm'ün annesinin: “*Sen Ezgi'ye örnek olmalısın. Sen doktor olmak istersen Ezgi de doktor olmak ister...*” (İzgülü, 2014: 61) cümlelerinde kendini göstermektedir. Çalışmamızın ana unsurunu oluşturan “ilk çocuk psikolojisi” ana karakter Üzüm'e özellikle onun meslek seçimi konusunda nasıl bir baskıya uğradığı, psikolojinin bu durumdan nasıl olumsuz etkilendiği burada açıkça yer almaktadır.

Yukarıda yer alan tüm tespitlerin neticesinde roman kahramanı olan Üzüm'ün üniversite sınav sürecinde ailesinin yoğun bir baskısı altında olduğu açıkça görülmektedir. Ailesinin aldığı hediyelerin bile sınava yönelik olması, hiç özel hayatının olmaması, evdeki günlük aktivitelerinin dahi sınava yönelik olması, tehditler, başarıma baskısı, istemediği mesleğe zorlanması, ikinci bir şans tanınmaması gibi birçok faktör onu baskı altında hissettirmektedir ve psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Söz konusu baskılara da özellikle ilk çocuk olmasından dolayı maruz kaldığı, kardeşine örnek olması gerektiği gibi ifadelerden anlaşılmaktadır.

2.1.3. Sosyal Aktivitelere İzin Verilmemesinin Birinci Çocuk Üzerindeki Rolü

Hayatın hemen hemen tüm aşamalarında olduğu gibi özellikle insanların kendi benliklerini buldukları ve sosyalleşmeye başladıkları gençlik yıllarında sosyal aktiviteler önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Meslek hayatlarının şekillenmesinin ilk basamağı olan üniversite sınavı hazırlık süreci yoğun bir çalışma temposu gerektirse de, zaman zaman dinlenmek ve nefes almak için boş vakitlerin değerlendirilmesi motivasyonu arttırmakta ve öğrenmeyi daha kolay hale getirmektedir. Söz konusu düşünceleri roman bağlamında incelersek, diğer gençlerin yaptıkları gibi Üzüm'ün de sosyal aktiviteler katılması ve böylelikle kafa dağıtması gerekmektedir. Bunun yanı sıra kendisiyle zaman zaman baş başa kalmalı, eğlenmeli ve belli hobilere sahip olmalıdır. Tüm bu faktörler mutlaka sınav stresinin azalmasına etki edecektir.

“Kaç aydır okuduklarında hiçbir ezgi yoktu. Hiç şarkı söylememişti. Annesi, babası da söylemişlerdi. Sınavlardan sonra bile, birazcık düş kursa, birazcık o babasının kara bıyıkların görüldüğü test defterciğinden uzaklaşsa bile şarkı söyleyemiyordu. Unutmuştu şarkı söylemesini. Babası, annesi de unutmuşlardı. Kahvaltıda, öğle yemeklerinde, akşam yemeklerinde hep tıp fakültesi konuşuluyordu.” (İzgülü, 2014: 42)

cümlelerinden de anlaşılacağı gibi, şarkı söyleyerek dahi eğlenemeyen, dahası şarkı söylemesine izin verilmeyen, üstelik ailece kimsenin artık şarkı söylemediği, her ortamda sürekli sınavın ve tıp fakültesinin konuşulduğu bir hayatı yaşamaktadır Üzüm.

Yine romanın 101. sayfasında çocukların ders kitabı haricinde herhangi bir yayın okumalarına büyük tepkiler gösterilerek izin vermediğine şahit olmaktayız. *“Ezgi'ye de kendisine de kitap okumak yasaktı. Ne annesi, ne babası ellerinde şiir, öykü, roman görmek istemiyorlardı. Babası bir kezinde Ezgi'nin elinde gördüğü şiir kitabını kaldırmış pencereden aşağı atmıştı. Bağırmişti:*

“Boş şeylerle uğraşacak zamanın yok, test çöz, ders çalış...” (İzgülü, 2014: 101) cümlelerinden de anlaşılacağı üzere baskının boyutu çok yüksek seviyedir. Bu durum da çocukların, özellikle de ilk çocuk olan Üzüm'ün ruh halinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

18 yıllık hayatı sürekli bir hengâmenin içinde geçen Üzüm, sosyal hayatını hiç yaşayamamış, evde dahi küçücük ve her insanın olağan bir şekilde gerçekleştirdiği günlük aktivitelerden ailesinin baskısıyla mahrum bırakılmıştır. Ev haricinde hiç tatile gidemeyen, sinemaya gitmesi bile gizli saklı ve tedirgin bir şekilde olan, arkadaşlarıyla bir çay içmesinden ötürü eve geç kalması bile olay olan bir karakterin psikolojisinin bozulması tamamen ebeveynlerinden kaynaklanan bir durum olarak görülmektedir.

2.1.4. Ailenin Yapmış Olduğu Fedakârlıkları Başa Kakmasının İlk Çocuk Üzerindeki Etkisi

Çocukların psikolojileri üzerinde olumsuz etki yapan faktörlerden birisi de, ebeveynlerin aslında karşılamak zorunda oldukları temel ihtiyaçları çocuklarına adeta bir fedakârlık gibi göstererek onların başlarına kakmalarıdır. Anne ve babalar kendi fedakârlıklarını çocuklarına hissettirerek onların da daha fazla çalışacaklarını düşünseler de aslında bu durum ters tepmektedir.

Roman kahramanı ve ailenin ilk çocuğu olan Üzüm de bu duruma çok maruz kalmakta ve olumsuz etkilenmektedir. Romanın incelenmesi neticesinde en çok babası Fuat'ın bu durumu ona hissettirdiği görülmektedir. Yatakta kardeşi Ezgi'yle eğlenmelerine bile tahammül edemeyen bana odaya gelerek:

“Bakın bugün pazar, biraz sonra ben işe gidip fazla mesai yapacağım. Kimin için? Sizin için. Benim görevim ne? Size olanak hazırlamak. Bu olanak ne? Sizin yiyeceğinizi, içeceğinizi, giysinizi sağlamak. Ayrıca size iyi bir ortam hazırlamak. Sizin

göreviniz ne? Çalışmak, üniversiteye girmek ve doktor olmak. Ben görevimde hiç kusuru işliyor muyum? Eksik bir şey bırakıyor muyum? Kahvaltınızda peyniriniz, zeytininiz eksik mi? Harçlık da veriyorum. O zaman sizde çalışacaksınız veee...”
(İzgü, 2014: 74)

İfadelerini kullandığını görmekteyiz. Bu durumdan çok etkilenen Üzüm, erden kaçtıktan sonra geri dönüp baktığında kendisini bu durumu hatırlarken yakalamaktadır.

Yine kaçtığı günün gecesinde saklandığı sinema salonunda evde yaşanan aşağıdaki diyalogu hatırlaması bu durumdan etkilendiğinin göstergesidir: *“Bunca olanaklar ben de olsaydı, ben sınıf değil okul birincisi olurdu. ‘Babası, her karne getirişlerine bunu söylemişti çocuklarına. Annesi de, ‘Ay ben de, ben de’ diye babasına yardımcı olmuştu.”* (İzgü, 2014: 83)

Sınavı kazanamadığı ortaya çıkan Üzüm’ün o anda evde annesinin bayılmasıyla gerçekleşen kaotik ortamda onu evden kovana baba, o esnada bile kendisi için çok para harcadığını yüzüne vurmayı ihmal etmemişti. *“O paralarla ev yapardım ev!” diye ulumuştum*” (İzgü, 2014: 28) sözlerinden bu durum anlaşılmaktadır. Babanın yüze vurmalarında ön plana çıkan bir unsur da, onun ayakkabısız büyümüş olduğunu sürekli dile getirdiğidir. Fırat’ın evinde kaldığı ilk gecede uykusu kaçan Üzüm, evindeki kaçan uykuları aklına gelmekte ve bu durumda da babasının aldıkları kötü notlara kızarken, onları nasıl yaptığı fedakârlıkları anlatarak ezdiğini hatırlamaktadır. *“Biz sizin geleceğiniz için cumartesi pazar fazla mesailer yapalım, siz tutun kötü notlar alın... Utanın be, yüzünüz kızarsın bee!. Siz de insanım diye gezmeyin be!.. Yediğiniz lokmalar boğazınızda kalsın beee!.. Benim çocukken ayakkabım yoktu beee!..”* (İzgü, 2014: 176-177) cümlelerinden Üzüm’ün bu durumdan ne kadar çok etkilendiği görülmektedir.

Tüm bu tespitlerden hareketle, ailenin ilk çocuğu olan Üzüm’ün özellikle babasının en ufak bir olumsuzlukta yapmış olduğu fedakârlıkları yüzüne vurmasından ne derece çok etkilendiği anlaşılmaktadır. Burada sadece birkaçına yer verilen “ayakkabısız büyüyen babanın fedakârlıkları” örneklerinin ise onun rüyalarında ve hayallerinde bile yer aldığı, bu durumun ise Üzüm’ün psikolojisini olumsuz yönde etkilediği aşikârdır.

3. “İlse Evden Kaçtı” Romanı Hakkında Bilgi ve Romanın Tahlili

Toplam 97 sayfadan oluşan çocuk romanının incelen Türkçe 1. baskısı 1993 yılının Mayıs ayında Düzlem yayınları tarafından

basılmıştır. İncelenecek olan söz konusu kitap, Selahattin Dilidüzgün tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bölümler halinde ve her bölüm çeşitli başlıklar halinde yazılmış olan eserin anlatıcısı “Gözlemci Bakış Açılı” bir durum sergilemektedir ve roman kahramanı İlse’in kardeşi Erika’nın ağzından “ben” anlatıcı türünde eseri kaleme almıştır. Olay zamanı yaklaşık 10 gün sürmektedir ve hangi zamanda geçtiği doğrudan belirtilmemiştir. Nöstlinger’in, birçok noktasında oldukça geniş betimlemelere yer vermekte olduğu eser basit ve anlaşılır bir dilde kaleme alınmıştır.

Geçmiş dönüşlerin çok kullanıldığı romanda önemli dönüm noktaları olarak İlse’nin evden kaçması, Amrei’nin İlse’nin kaçmasından haberdar olmadığına ortay çıkması, Benekli olarak adlandırılan çoğun anlattıkları sayılabilir.

3.1. “İlse Evden Kaçtı” Adlı Romanda “İlk Çocuk Psikolojisi”

Christine Nöstlinger tarafından kaleme alınan “İlse Evden Kaçtı” adlı romanda da incelediğimiz “Kaçak Kız” romanında olduğu gibi mutsuz ve umutsuz roman kahramanıyla karşılaşmaktayız. Yapılan inceleme neticesinde aile baskısı, yalan, tehdit, başa kakma, şiddet, çocuklar arası ayrımcılık, ilgisizlik, toleranssızlık, aile bütünlüğünün bozulması gibi birçok nedenden ötürü çocuklar olumsuz olarak etkilenmektedirler. Söz konusu olumsuzluklardan ise birinci çocuklar, kardeşlerine nazaran daha çok etkilendikleri ve daha büyük bir sorumluluğun altına girdikleri bilinen bir gerçektir.

İncelenen romanda ise aynı zamanda ilk çocuk olan roman kahramanı İlse’nin birinci çocuk olması hasebiyle psikolojik travmalar yaşadığı ve bunun neticesinde evden kaçarak sonu bilinmez bir maceraya atılmayı göze aldığı anlaşılmaktadır.

3.1.1. Aile Baskısının İlk Çocuk Üzerindeki Etkisi

Yukarıda incelenen ve çalışmanın diğer eseri olan “Küçük Kız” adlı romanda olduğu gibi “İlse Evden Kaçtı” adlı romanda da “aile baskısının” birinci çocuk psikolojisini oldukça olumsuz bir şekilde etkilediği görülmektedir. Anne-baba bağlamında bakıldığında ise üvey babalarından ziyade özellikle öz annelerinin toleranssız ve çok baskıcı olduğu anlaşılmaktadır. Yeni olan masanın üzerine oje dökülmesi neticesinde oluşan leke nedeniyle çok telaşlanan çocuklar özellikle annelerinin aşırı tepkisinden

çekinmektedirler. “*Fakat annem buna çok kızacak, deliye dönecek!’ diye karşılık verdim.*” (Nöstlinger, 1993: 11) cümlesinden bu durum ve aslında büyütülmemesi gereken bir durumun nasıl bir korkuya dönüştüğü anlaşılmaktadır.

İlse’nin bir tiyatro oyununa gittiği yalanının ortaya çıkması neticesinde de evde adeta kıyamet kopmaktadır. Aile baskısı nedeniyle yalan söyleyerek dışarıya çıkmak zorunda kalan İlse, eve döndüğünde yalanının ortaya çıktığını bilmeden yalanlarına devam etmektedir. Annesi ise “*Bana, İlse’ye sokağa çıkma yasağı koyduklarını ve okuldan çıkar çıkmaz eve gelmesi gerektiğini anlattı. İlse’ye artık harçlık vermeyeceğini ve yeni giysi de almayacağını söyledi!*” (Nöstlinger, 1993: 24) gibi ifadelerle neden yalan söylediğini sorgulamak yerine ona karşı baskıcı bir tutum sergilemeyi sürdürmektedir. Bu durum ilk çocuk olan İlse’nin psikolojisinin ne kadar bozuk olduğunu göstermektedir. Ailenin bu durumun çözülmesi için uğraş vermesi gerekirken, aksine ceza ve baskı yolunu tercih etmesi durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Yukarıda bahsedilen tutum ve davranışlar ilk çocuk olan İlse’nin psikolojisini bozmaktadır. Söz konusu baskılar üvey baba olan Kurt’un dahi rahatsız olmasına neden olmaktadır. “*Kurt da ‘İlle de çocuklara eziyet edip onları mutsuz etmek zorunda mıyız yani, ben de bunu bir türlü anlamıyorum?’ diye bağırdı.*” (Nöstlinger, 1993: 72) kesitinden çocukların bu durumdan çok mutsuz oldukları anneye doğrudan iletilmektedir. Mutsuz olan, eziyete maruz kalan bir çocuğun olumsuz bir psikolojiye sahip olması kaçınılmazdır.

3.1.2. Psikolojik Bozukluk Nedeniyle Yalana Sürükleyen Süreçler

Yukarıdaki başlıkta aile baskısının çocukların yalan söylediklerine neden olduğunu görmüştük. Roman genel olarak incelendiğinde aslında psikolojik bozukluğun çocukları yalan söylemeye ittiği iddiası güçlenmektedir. Yukarıda tiyatro oyunuyla ilgili verilen örneğe öncesinde birlikte daha geniş bir açıdan bakmak için aşağıdaki kesiti aktarmak doğru olacaktır:

“Günlerden cumartesiydi, İlse okul ile birlikte tiyatroya gideceğini söyledi. Saat onda da evde olması gerekiyordu.

Annem ona, onu tiyatrodan Kurt’un arabasıyla almayı önerdi. İlse ise buna gerek olmadığını söyledi. Çünkü Evi’nin babası onları tiyatrodan alacak ve eve bırakacaktı.

İlse saat onda gelmedi, saat onbuçuk oldu, onbir oldu İlse hala eve gelmedi. Annem Evi'nin annesine telefon etti. Evi'nin annesi ona tiyatroya gidileceğinden filan haberi olmadığını, Evi'nin çoktan yattığını ve uyuduğunu söyledi.

Annem ile Kurt oturma odasına geçtiler. Birbiriyle hemen hemen hiç konuşmadılar. Yalnızca on dakikada bir birbirlerine saati anımsatıyorlardı. Ben de yatağında yatıyordum. Odanın kapısı aralıktı. Uyanık kalmaya çalışıyordum, fakat sonra uyuyakalmıştım.

Yeniden uyandığında oturma odasından İlse'nin sesinin geldiğini duydum. Saat biri çeyrek geçiyordu. İlse oyunun ne kadar güzel olduğunu ve Evi'nin babasının oyundan sonra bütün kızları oldukça güzel bir restorana davet ettiğini anlatıyordu.

Annem: 'Ne kibar adammış' dedi.

İlse ise kendisinin, Evi'nin, Herta'nın ve diğerlerinin neler yediklerini anlatıyordu.

Annem de 'Yaa... demek öyle' diye karşılık veriyordu.

Uyuyakaldığım için konuşmanın büyük bir bölümünü kaçırmıştım. Buna karşın, eğer İlse böyle yalan söylemeye devam ederse durumun giderek daha kötü olacağını anlamıştım. Bir çırpıda kalkarak oturma odasına dalıverdim.

'Erika derhal yatağına git!' diye bağırdı annem.

O sırada İlse: 'Ve ondan sonra da taksi bulamadık!' diyordu.

Annem alaycı bir tonla: 'Ne kadar acı' dedi. Fakat İlse kendisiyle alay edildiğinin farkında bile değildi. Annemin bu yaptığını alçakça buluyordum.

'İlse, annem Evi'nin annesine telefon etti!' diye bağırdım. Annem bana kötü kötü bakarak: 'Hemen buradan defol!' diye bağırdı. Onun eğlencesini elinden aldığım için bana çok sinirlenmişti." (Nöstlinger, 1993: 20-21)

İlse'nin bir tiyatro oyununa gitmek için veya belki de dışarı çıkmak için bir tiyatro oyununu bahane etmesini gerektirecek bu olay, o yaşlardaki Avrupalı bir genç kız için çok da normal olmayan bir durumdur. Buna rağmen ailenin uyguladığı şiddet neticesinde İlse'nin açıkça ve çok rahat bir şekilde yalan söyleyebildiği görülmektedir. Bilindiği üzere, çok ve sık yalan söylemek de bozuk bir psikolojinin ürünüdür.

Psikolojik bozukluk ve mutsuzluk İlse'nin okula gitme isteğini de elinden almış ve rahatça söylenen yalanlar neticesinde okul idaresine de yalan söylendiği aşağıdaki cümleden anlaşılmaktadır: "Pazartesi sabah okula giderken bana: 'Erika, bana bir iyilik yap ve

öğretmenlere benim grip olduğumu söyle ne olur!’ dedi.” (Nöstlinger, 1993: 27)

İlse, çoktandır planladığı kaçış hikâyesine de yalanla başlamaktadır. Kendisine bu süreçte yardım eden kardeşine de çeşitli yalanlar söyleyerek ileride onun kendisiyle ilgili hayal kırıklığına uğramasına neden olacaktır.

“Amrei taksiyle mi gelecek?’ Diye sordum. İlse evet anlamında başını salladı. ‘Biletler onda mı’ diye sordum. İlse yine evet anlamında başını salladı. ‘Bana yazacak mısın?’ diye sordum. İlse yine aynı şekilde başını salladı. Birden ‘İşte geldi’ dedi, olduğu yere yerde döndü valizini kapat ve gidiverdi. Evin kapısı yavaşça kapandı. Bana bir ‘Allahısmarladık’ bile demedi.

Ben pencerede kalakaldım. Dışarıda ne Amrei’i ne de taksi görebiliyordum. Yalnızca evimizin önünde park etmiş ona bir BMW vardı.

İlse kapıdan çıktı. Yukarıya bana doğru bakmadı bile, BMW’nin arka kapısını açarak valizini içeri itti. Sonra öne, şoförün yanına oturdu. Ne kadar aptalmışım ki: Demek üzerinde ışıklı yazısı olmayan taksiler de varmış, diye düşünüyordum hala!” (Nöstlinger, 1993: 33)

Kaçış esnasında hem kiminle kaçtığını gizleyen, hem ileride tutmayacağı sözler veren, hem de kaçış şeklini çok farklı bir şekilde anlatarak ona yardımcı olan kardeşine bile yalanlar söyleyen İlse’nin bu tutumu, aslında psikolojik bozukluktan dolayı ona o kadar yardımcı olan ve onu çok sevdiğini her fırsatta dile getiren öz kardeşine bile umursamaz bir şekilde yaklaştığının göstergesidir.

Fakat İlse’nin aslında çocukluktan beri sürekli yalan söylediği onu yakından tanıyan, iki yıl evinde büyüten ve onla ilgilenen büyükannesi için bilindik bir durumdur. Erika’nın büyükannesine yapmış olduğu ziyarette aşağıda yer alan kesit bu durumun açık bir göstergesidir:

“Öyle bakma!’ dedi büyükannem. ‘Bazısı kekeler, bazısının gözleri iyi görmez, bazısı da yalan söyler işte diye ekledi. Gülererek: ‘Tanrım, şu İlse ne yalanlar söylemiştir!’ dedi.

‘Neler söyledi?’ diye sordum.

Büyükannem biraz düşündü. Sonra da: ‘Daha İlkokul’dayken öğretmenine on odalı bir evde oturduklarını ve babasının dondurmacı dükkânı olduğunu anlatmış. Bir keresinde de bana o yaşlı, kötü öğretmenin giderek, yerine genç ve sevimli bir öğretmen geldiğini anlatmıştı. Komşuya da annesinin bir sirk müdürüyle evleneceğini anlatmış.’ Diye gülümseyerek anlattı.

Sözlerine devam ederek: ‘Bir keresinde bana okuldaki bir erkek arkadaşına söz etmişti. Uzun boylu ve sarışın bir çocuktan.

Çocuğun elektrikli bir oyuncak arabası varmış. Sınıfın en çalışkanymış o çocuk. İsmi de Reiner’miş.’ Büyükannem gülümsemeyi bırakarak biraz hüzünlü bir tonla: ‘Ama Reiner diye biri yoktu ki. Onların sınıfında uzun boylu sarışın bir çocuk da yoktu. Sınıfın en çalışkanı ise İlse’yi durmadan kızdıran kısa boylu şişman bir çocuktu!’ dedi.” (Nöstlinger, 1993: 46-47)

Daha ilkokul yıllarından itibaren İlse’nin ne tür yalanlar söylediğini aslında tek tek bilen büyükanne, “*Hep olmasını istediği şeyleri uydururdu İlse!*” (Nöstlinger, 1993: 47) diyerek aslında bir hayal âleminde yaşadığını aktarmaktadır.

Yukarıda romandan alıntılarla ortaya konan yalanlar değerlendirildiğinde bu durumun hiç de normal olmadığı görülmektedir. Yalan, birçok insanın özellikle de kaçışlar için başvurduğu bir durumdur. İlse’nin de buna başvurması doğal gibi görünse de, çok ve sıklıkla yalan söylemesi neredeyse psikolojik bir hastalık boyutundadır. İlk çocuk olan İlse’nin, özellikle yaşadığı ilgisizlik ve baskılar neticesinde bu duruma sürüklediği söylenebilir. İlk çocuk olan İlse’nin kardeşi Erika’nın da zamanla benzer yalanlara başvurması yaşanan psikolojik olumsuzlukların bir neticesi olarak görülebilir.

3.1.3. Şiddetin İlk Çocuk Üzerindeki Etkisi

“İlse Evden Kaçtı” adlı romanda incelenen “ilk çocuk psikoloji” unsurlarında dikkat çeken bir diğer husus da, çocukların ve de özellikle ilk çocuğun uğradıkları şiddetin onları olumsuz etkilemesidir. Roman kahramanı İlse, üvey kardeşi Tatjana’nın evcil faresini öldürmesi neticesinde deliye dönmüştür. Olay sonrası Tatjana’yı yakalayan İlse’ye annesinin gösterdiği tepki şu şekildedir:

“Bırak çocuğu’ diye annem haykırdı.

‘Hayır, onu öldüreceğim!’ diye karşılık verdi İlse.

Bunun ardından annem İlse’ye vurmaya başladı. İlse de karşılık verdi ona. Annemin bacaklarına tekmeler atıyordu. Bu arada Tatjana İlse’nin elinden kurtulmayı başarmıştı. Hemen odadan kaçıp gitti. Annem İlse’ye vurmaya devam ederek: ‘Sen çıldırmışsın, sen tamamen aklını kaçırmışsın’ diye çığlıklar atıyordu.

Annem aynı zamanda İlse’nin saçlarını da yolmuştu. Sonunda İlse’yi yatağın üzerine itti. Hem de ölü farenin üzerine. Sonra da oradan çıkıp gitti.” (Nöstlinger, 1993: 18)

Evcil hayvanı üvey kardeşi tarafından öldürülen İlse’nin Tatjana’ya saldırı esnasında annesinin onu koruması tabii ki doğal

bir refleks olarak kabul edilmelidir. Fakat akabinde öz kızını teselli etmesi yerine üvey kardeşi nedeniyle dövmesi, saçlarını yolması İlse'nin kendisini değersiz hissetmesine ve de dolayısıyla psikolojisinin bozulmasına neden olacaktır.

3.1.4. Çifte Standardın, Adaletsizliğin İlk Çocuk Psikolojisi Üzerindeki Etkisi

Ailenin ilk çocukları, genellikle kardeşleri dünyaya geldiğinde ilgisizlikten dolayı tuhaf davranışlar sergilemektedirler. O tarihe kadar ilginin tamamına sahip olan bu çocuklar, ilginin paylaşılmasından ve dolayısıyla azalmasından olumsuz olarak etkilenmektedirler. Bunun yanı sıra bir de incelenen romanda olduğu gibi ailede üvey kardeşler olduğunda bu durum daha da vahim bir şekilde ilk çocuğu etkilemektedir. İlgisizliğin yanı sıra bir de çocuklar arası çifte standart ve adaletsizlik de olduğunda işler psikolojik bozukluğa kadar gidebilmektedir.

Psikolojisi iyice bozulduğu için evi terk eden İlse'nin evden kaçmasına neden olan etkenlerden bir tanesi de yukarıda bahsedilen çifte standart ve adaletsizliktir. Çifte standarda neden olan kişi ise Anne Lotte'dir. Gerek İlse ve Erika, gerekse Tatjana ve Oliver'in aslında öz annesi olan Lotte, İlse ve Erika'ya karşı adaletsiz davranmakta ve çifte standart uygulamaktadır. Normalde İlse'ye ait olan ve İlse'nin kendinden başkasının dokunmasına izin vermediği faresine annesinin o yokken üvey kardeşlerine gösterdiği Erika'nın: "*Oysa ben, sabahleyin biz okula gittikten sonra annemin, gardrobun üzerinden fareyi indirdiğine eminim. Çünkü bir keresinde Oliver ile Tatjana'nın odasında ağaç talaşıyla kemirilmiş bir havuç parçası bulmuştum.*" (Nöstlinger, 1993: 17) ifadelerinden anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken nokta, İlse ve Erika'ya karşı katı bir tutum sergileyen annenin diğer çocuklarına karşı farklı davranmasıdır.

3.1.5. İlgisizlik, Sevgisizlik ve Dışlanmışlık Hissinin İlk Çocuk Psikolojisi Üzerindeki Etkisi

Yukarıdaki başlıkta da bahsedildiği gibi özellikle ilk çocuk kardeşi olur olmaz bir ilgi azlığına maruz kalmaktadır. İlse de ilk çocuk olması nedeniyle bundan payını fazlasıyla almaktadır. Bunun yanı sıra annesinin sevgisiz yaklaşımları ona dışlanmışlık hissini fazlasıyla yaşatmaktadır. Bu durum da onun psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Öz annesinin İlse'ye karşı ilgisiz olduğunun farkında olan ve bu durumun olumsuz neticeleri beraberinde getirmesinin normal karşılanması gerektiğinin altını çizen büyükannenin aşağıdaki sözlerinden ilgisiz anne görüntüsünü anlamaktayız:

“Büyükannem biraz duraksayarak: ‘Bak yavrum senin annen, senin annen!’ diye mırıldandı. Derin bir iç geçirdi, yine burnunu oğuşturdu ve: ‘Birin yalan söyleyip söylemediğini anlamak için en azından onunla biraz ilgilenmek gerekir.’ dedi.

Yani büyükannem, annemin İlse ile hiçbir zaman ilgilenmediğini söylemek istiyordu. İçimden bir duygu annemi savunmam gerektiğini söylüyordu, ama onu savunabilmem için aklıma hiçbir şey gelmedi. Hem de hiçbir şey!” (Nöstlinger, 1993: 47)

Cümlelerin sonunda aslında büyükannesinin haklı olduğu, annesinin savunulacak bir tarafının olmadığını anlayan Erika da ilgisizliği kabul etmektedir. Çocukla ilgilenmenin onu daha iyi tanımak anlamına geldiğini yine büyükannenin: *“Eğer İlse benim yanımda kalsaydı, asla kaçmazdı. Ve eğer kaçmış olsaydı, onu nerede aramam gerektiğini bilirdim!”* (Nöstlinger, 1993: 48) cümlelerinden anlamaktayız.

Yaşanan tüm bu ilgisizlikler ve adaletsizlikler aslında sevgisizliğin bir göstergesidir. İlk çocuk olan İlse'de bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Yaşadığı olumsuzluklar neticesinde İlse, sevgiyi farklı yerlerde aramış ve sevgi gördüğüne inandığı ilk kişiyle birlikte hiç düşünmeden kaçmıştır. Bu durum yine büyükannenin Müdüre Hanım olarak adlandırılan Kurt'un annesine aşağıdaki diyaloga verdiği cevaptan anlaşılmaktadır:

“Haklı olabilirsiniz. Bütün boşanmalardan sonra çocuklar sorun olur; ama bu, yıllar sonra bir meyhanecinin kardeşiyle birlikte kaçmayı gerektirmez ki!” dedi.

“Kendisini gerçekten seven birisini aramış olmalı, evet evet öyle olmalı!” dedi büyükannem.” (Nöstlinger, 1993: 90-91)

İlgili ve sevecen bir annenin en son isteyeceği şeylerden birisi de çocuğunun kendisinden koparılması hususudur. Buna rağmen: *“Kurt ile annem polise gitmeden önce İlse'nin bir ıslah evine gidip gitmeyeceğini konuştular aralarında. Annem gitmesini, Kurt ise gitmemesini istiyordu.”* (Nöstlinger, 1993: 96) diyalogundan üvey baba Kurt'tan ziyade öz annesinin onun kaçış nedenlerini sorgulamak ve neticede kendi davranışlarına çeki düzen vermek yerine, onun başkaları tarafından ıslah edilmesini isteyerek ve kendinden uzaklaştırarak hatalarında ısrarcı olmaya devam ettiği görülmektedir.

Sonuç

İlgili literatürden yararlanarak çalışmanın kuramsal bölümünde aktarılan “ilk çocuk psikolojisi” ile ilgili unsurların Muzaffer İzgü’nün “Kaçak Kız” ile Christine Nöstlinger’in “İlse Evden Kaçtı” adlı romanlarında ne ölçüde yer aldığı çalışmanın uygulama bölümünde araştırılmıştır.

İlk olarak incelenen Muzaffer İzgü’nün “Kaçak Kız” romanında birinci çocuk psikolojisini etkileyen unsurların başında; ailenin beklentilerinin genelde birinci çocuk üzerinde olması, bunun sonucunda da tüm yük ve yaşanan tüm stresin ilk çocukların üstüne birikmesi gelmektedir. Bu durum, roman kahramanının üniversite sınav sürecinde ailesinin yoğun bir baskısı altında olduğundan açıkça görülmektedir.

İlk çocuk psikolojisinin olumsuz etkenlerinden birisi olan anne-baba egosunun çocuk üzerindeki tatmini çabasına da romanın birçok yerinde rastlanılmaktadır. Çocukların başarılarının abartılması ve herkese gösterilme arzusu, babanın evde kaldığı sürenin belirli bir zamanını kızının doktor olması hayalleriyle geçirmesi kızının gözünden kaçmamakta ve sınavda özellikle bu nedenlerden dolayı paniğe kapılarak başarısız olmasına neden olmaktadır. Çocuğun başka çocuklarla kıyaslanması, onlarla yarışırılması, hata payı bırakılmaması, tercihlerine, kararlarına hiç saygı duyulmadan kendi isteklerinin zorlanması da ilk çocuk olan Üzüm’ün psikolojisini olumsuz etkileyen faktörlerden bazılarıdır. Hayallerinde doktor olmak olmayan, tiyatro sanatçısı olmak isteyen Üzüm’e anne ve babası tarafından gösterilen olağanüstü tepkiler bu durumun göstergesidir. Tüm bu baskılar, egolar ve egoların çocuklar, özellikle de birinci çocuk üzerinden tatmini çabası çocukları adeta bir makineye dönüştürmektedir. Alınan hediyelerin bile bir ebeveyn baskısına dönüştüğü, günlük aktivitelerin kısıtlandığı, başarı konusunda ikinci bir şans dahi tanınmadığı, ders kitabı haricinde herhangi bir yayın okumalarına büyük tepkiler gösterilerek izin verilmediği bir hayat, roman kahramanını olumsuz etkilemektedir. Üzüm’ün adeta bir robot gibi hayatının tamamen annesi tarafından programlandığı ve yürütüldüğü romanın çeşitli yerlerinde görülmektedir

Çocukların psikolojileri üzerinde olumsuz etki yapan faktörlerden birisi de, ebeveynlerin aslında karşılamak zorunda oldukları temel ihtiyaçları çocuklarına adeta bir fedakârlık gibi göstererek onların başlarına kakmalarıdır. Üzüm’ün babası, çocuklarına olan sevgisini para harcamak olarak görmektedir. Ne kadar çok para harcarsa, onları o kadar çok sevdiğine inandırmaya çalışan baba Fuat, aslında onları büyük bir baskı altına aldığı

farkında bile değildir. Ev haricinde hiç tatile gidilmeyen, sinemaya gidilmesi bile gizli saklı ve tedirgin bir şekilde yapılan, hiç özel hayatı olmayan, şarkı söyleyerek dahi eğlenemeyen, dahası şarkı söylemesine izin verilmeyen, üstelik ailece kimsenin artık şarkı söylemediği, her ortamda sürekli sınavın ve tıp fakültesinin konuşulduğu bir hayatın yaşandığı bir evde sınav kaygısının artacağı ve psikolojinin bozulacağı aşikârdır. Üzüm de, kendisini bildi bileli ailesi tarafından sürekli sosyal olarak engellenmiş, ta ilkokuldan bu yana adeta bir yarışın içerisine sürüklenmiştir. Tüm bu baskılar Üzüm’ün psikolojisini olumsuz etkilemekle birlikte onun ailesinden uzaklaşmasına, onlardan soğumasına, hatta nefret etmesine neden olmaktadır.

Aynı yöntemle incelenen Christine Nöstlinger’in “İlse Evden Kaçtı” adlı romanında ise birinci çocuk psikolojisini etkileyen unsurlarda aile bütünlüğünün bozulmasının çok etkili olduğu görülmektedir. Aile bütünlüğünün bozulması ve parçalanmış aileler çocukları çok yönlü olarak etkilemektedir. Söz konusu eserde, roman kahramanı İlse’nin öz annesinin toleranssız ve çok baskıcı olduğu görülmektedir. Annenin, aslında büyütülmemesi gereken konuları çok büyüttüğü, çocuklarını her şeyden korkar duruma getirdiği, baskısı nedeniyle yalan söylemeye sürüklediği, yalanların ortaya çıktığında ise neden yalan söylediğini sorgulamak yerine ona karşı baskıcı bir tutum sergilemeyi sürdüren bir kişilik olması İlse’nin psikolojisini olumsuz etkilemektedir. İlse’nin annesinden sevgi ve destek görmemesinin yanı sıra öz babasının da olumsuz tavırlarıyla karşılaşması onun ruh halini olumsuz yönde etkilemekte, kendini sahipsiz ve kimsesiz olarak hissettirmektedir. Bu durum da sağlıklı bir ruh haline dönüşmektedir.

Roman genel olarak incelendiğinde psikolojik bozukluğun çocukları yalan söylemeye ittiği iddiası güçlenmektedir. Çok ve sık yalan söylemek de bozuk bir psikolojinin ürünüdür. Dışlanmışlık, baskı ve ilgisizliğin tipik bir neticesi olarak yalanlar sık sık karşımıza çıkmaktadır. “İlk çocuk psikolojisi” unsurlarında dikkat çeken bir diğer husus da, çocukların ve de özellikle ilk çocuğun uğradığı şiddetin onları olumsuz etkilemesidir. Romanın birçok noktasında İlse’nin gerek fiili şiddet, gerekse psikolojik şiddete maruz kalması onun psikolojisini olumsuz olarak etkilemektedir. İncelenen “İlse Evden Kaçtı” adlı romanda birinci çocuk psikolojisini etkileyen diğer unsurlar olarak ise çifte standart, adaletsizlik, ilgisizlik, sevgisizlik ve dışlanmışlık hissi ön plana çıkmaktadır. Romanın birçok noktasında bu sayılan etkenler İlse’yi derinden etkilemektedir.

Her iki roman esas alınarak genel bir değerlendirme yapıldığında ise; Muzaffer İzgü tarafından kaleme alınan “Kaçak Kız” adlı romanda birinci çocuğun psikolojini etkileyen daha net ve somut veriler olduğu, Christie Nöstlinger’in “İlse Evden Kaçtı” adlı eserinde ise genellikle kardeşi Erika’nın yaşadıkları anlatıldığı için ilk çocuk olan İlse’nin psikolojisi ile ilgili nispeten daha az bilgi olduğu söylenebilir. Her iki romanda da, aşırı tepkilerin, aile baskısının, mutsuz ve umutsuz roman kahramanları yarattığına şahit olunmuştur. “Küçük Kız” romanında baba Fuat’ın, “İlse Evden Kaçtı” adlı romanda da anne Lotte’nin aslında kendi psikolojilerinin bozuk olmasının çocuklarının, özellikle de ilk çocuklarının ruh sağlıklarını çok olumsuz etkiledikleri görülmektedir. Söz konusu psikolojik bozukluklarda ön plana çıkan en büyük etkenler, Üzüm’ün yaşadığı sınav baskısı ile İlse’nin maruz kaldığı ilgisizlik ve sevgisizliktir. Her iki roman kahramanının yaşadıklarının en büyük sebebi birinci çocuk olmalarıdır.

Kaynakça

- Aydın, Ertuğrul** (2009): Edebiyat Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler. *turkish studies, volume 4(1)*, 357-370.
- Başaranoğlu, Yasemin** (2011): *Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Psikolojik Doğum Sırası İle Karşı Cinsle İlişkide Sosyal Yetkinlik Beklentisi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bathes, Roland** (2008): *Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baydar, Nazlı** (1997): A longitudinal study of the effects of the birth of a sibling during the first 6 years of life. *Journal of Marriage and the Family* (59), 939-956.
- Çakır, Kadir/ Şen, Emine** (2012): Psikolojik Doğum Sırasına Göre. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (32), 58-69.
- Emre, İsmet** (2009): Yeni Türk Edebiyatının Psikolojik Kaynakları. *Turkish Studies* (Volume 4/1), 319-355.
- İzgü, Muzaffer** (2014): *Kaçak Kız*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kalkan, H. Kazım** (2016): Almanya’da ve Türkiye’de Ortaöğretimde Okutulan Ders Kitaplarına Edebiyat Didaktiği Açısından Bir

Yaklaşım. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

Kalkan, Melek/ Koç, Hatice Epli (2005): Psikolojik Doğum Sırası Bireylerin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Yordayıcısıdır. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 45-59.

Leman, Kevin (2008): *Kazanmak için doğanlar*. İstanbul: Final Kültür Sanat yayınları.

Nöstlinger, Christina (1993): *İlse Evden Kaçtı*. Çeviren: Selahattin Dilidüzgün. İstanbul: Düzlem Yayınları.

Moran, Berna (1983): *Edebiyat Kuramları ve eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınları.

Reich, Wilhelm (1997): *Kişilik Çözümlemesi*. (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Payem Yayınları.

Rene, Wellek/ Austin, Warren (1983): *Edebiyat Biliminin Temelleri*. (A. E. Uysal, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.